

PORTRETE DE ANTREPRENOARE DIN REȘIȚA INTERBELICĂ

Minodora Damian*

Cuvinte-cheie: anteprenoare, județul Caraș, Reșița, perioada interbelică

Keywords: antepreneur, Caraș county, Reșița, inter-war period

Finalizarea primului război mondial conferă premisele de evidențiere, din ce în ce mai clare, a emancipării feminine, aflată într-o conexiune proporțională cu dezvoltarea politică, socială, culturală și economică a societății. Rata mortalității masculine a fost resimțită intens după încetarea ostilităților armate, zorii interbelicului constituind un leitmotiv pentru prezența și implicarea femeii, din ce în ce mai vizibilă, în viața socială.

Pacea postbelică aducea cu sine și schimbări esențiale în societatea feminină, aspect ce va conduce la dorința de independență a femeii, caracterizată prin îmbunătățirea condițiilor economice, conferirea unui statut social echivalent cu acela masculin, conferirea drepturilor de participare la viața politică și implicarea activă în sfera comercială.

Emanciparea feminină se baza, în special, pe modificările survenite pe plan educativ, acestea fiind într-o strânsă legătură cu reformele din cadrul sistemului de învățământ. Schimbări esențiale în sfera legislației aferente instruirii feminine au fost promulgate prin Legea învățământului secundar din 1928, în care se preciza că învățământul secundar va fi același atât pentru fete cât și pentru băieți.¹ Totuși, conform statisticilor din 1930, în România procentul de alfabetizare înclina covârșitor spre partea masculină, băieții reprezentând 70% dintre cei școlarizați. În ceea ce privește clasificarea învățământului pe regiuni, Banatul avea cel mai mare grad de alfabetizare, atât la băieți (80,1%) cât și la fete (64%). De altfel, județul Timiș, cu 75%, se afla pe locul 2 la nivel național în ceea ce privește școlarizarea populației de gen feminin.²

Din punctul de vedere al statutului politico-social al femeii, *Legea privind*

---

* Muzeul Banatului Montan Reșița, b-dul Republicii, nr. 10, e-mail: damianminodora@yahoo.com

¹ Cristina Sircuța, *Viața femeilor în România interbelică* (București: Oscar Print, 2016), 120.

² Ibid., 124.

ridicarea incapacității civile a femeii măritate din 1932 și *Legea privind organizarea administrativă* din 1929, care ofereau femeilor dreptul de a vota și de fi alese în consiliile comunale și județene³, reprezentau principalele acte normative ce au facilitat un sprijin esențial în stabilirea rolului pe care femeia l-a dobândit în societatea interbelică.

Prin prisma unui climat propice de autonomie feminină, bazată pe o afirmare ascendentă a femeii pe plan economico-social, la începuturile interbelicului se contura idea că profesia devenea o opțiune de luat în calcul pentru reprezentantele sexului frumos.

Consider că este interesantă o explorare a activității comerciale, proiectată în interbelicul reșițean, punând accent pe relațiile comerciale dezvoltate de doamnele sau domnișoarele cu aptitudini antreprenoriale. Prin urmare, se întrezăresc o serie de întrebări: motivul implicării în mediul de afaceri al femeilor a fost generat de diferite circumstanțe sau acestea au fost împinse de dorința de a-și depăși propria condiție? Afacerile dezvoltate au fost preluate sau sunt acțiuni provenite din propria inițiativă? Sursele de informare provin, în cele mai multe cazuri, din documentele de arhivă extrase din fondurile Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin și ale Serviciului Județean Timiș al Arhivelor Naționale, coroborate cu o analiză a spoturilor publicitare existente în publicațiile locale.

Reșița și-a făcut apariția pe harta industrializării încă din 1770, când proiectele lui Franz Müller vor Reichenstein și Joseph Desiderius Redange au fost puse în aplicare sub atenta coordonare a maistrului zidar Peter Korb din Oravița, însărcinat cu ridicarea construcțiilor, precum și a maistrul Martin Klesko din Biserica Albă, responsabil cu realizarea mobilierului.⁴ Încă din aceea perioadă în sfera antreprenorială au fost sesizate mici afaceri de tip individual sau familial, ale căror acțiuni comerciale nu au întâmpinat sincope determinate de dezvoltarea economică a zonei, coagulată în jurul unei singure entități. Astfel, antreprenorii reșițeni au reușit să-și adauge la propriile cunoștințe, experiențele acumulate în timp, acestea fiind utile în viitoarele operații tranzacționale.

Datorită faptului că atenția în cadrul sferei comerciale a fost îndreptată, în cele mai multe cazuri, spre componenta economico-comercială masculină, aceasta a generat tendința de a dezavua aspecte din viața economică aferentă sferei antreprenoriatului feminin. În mediul de afaceri feminin din Reșița interbelică s-au identificat trei categorii: antreprenoare solitare, afaceri preluate din mediul familiar și antreprenoare în asocieri mixte. În analiza acestui gen de antreprenoriat am utilizat metoda cronologică, luându-se în considerare data de începere a activității comerciale.

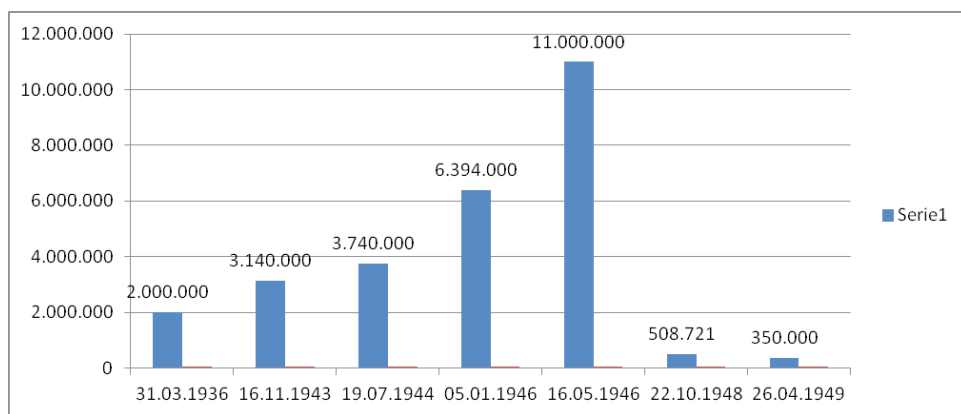
³ Ibid., 32.

⁴ Dan Gh. Perian, *Istoria Uzinelor din Reșița 1771–1971* (Reșița: Timpul, 1996), 34.

Antreprenoare solitare

Bloch Ludmilla, fostă Rombauer⁵, etnică germană de naționalitate română, născută în 28 august 1872 la Reșița, a înființat în 28 iunie 1898 o firmă individuală având ca obiect de activitate comerțul cu mărfuri mixte, pusă în legalitate prin Autorizația Preturii Reșița nr. 2908 D14/1898. Firma individuală era radiată din Registrul Comerțului în 31 martie 1936, prin hotărârea nr. 1093/1936.⁶ Adiacent, aceasta mai deținea *Crâșma Bloch Ludmila*, identificată în evidențele din 1935 ale Comisariatului de Poliție Reșița privind clasificarea localurilor publice.⁷

Acțiunile comerciale ale Ludmillei Bloch continuă prin redeschiderea, în data de 1 septembrie 1936, a firmei sub numele de *L. Bloch*. Firma socială în nume colectiv, cu sediul pe strada George Coșbuc nr. 4, s-a format prin asocieria cu Bloch Adalbert având același obiect de activitate ca și firma individuală, pornind cu un capital de 2.000.000 lei. În 24 septembrie 1936, la activitatea curentă s-a mai adăugat și comerțul cu chimicale grele, care se întrebunțau în menaj, în industrie, agricultură, horticultură, viticultură, precum și comerțul cu ape minerale (art. 707 din Legea Sanitară), mai apoi în 17 decembrie 1938 adăugându-se și comerțul cu băuturi spirtoase.⁸ Afacerea era prosperă, fapt constatat din creșterea progresivă a capitalului social al firmei.

Evoluția capitalului social al firmei *L. Bloch* între 1936–1949⁹

⁵ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin (în continuare SJANCS), *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 142/1931, f. 22.

⁶ *Ibid.*, dosar nr. 316, f. 106.

⁷ *Ibid.*, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

⁸ *Ibid.*, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 312/1931, f. 21.

⁹ *Ibid.*

Majorările succesive de capital au rezultat, în cele mai dese cazuri, din suplimentări monetare rezultate din acumularea profitului dobândit. Cel mai mare câștig s-a realizat în primul semestru al anului 1946, când profitul realizat a constituit 72,03% din capitalul precedent.

La 26 aprilie 1949, firma își relocă sediul pe strada George Coșbuc nr. 2, urmând apoi lichidarea societății comerciale *L. Bloch*, ce s-a realizat la 30 aprilie 1949, atunci când capitalul de 350.000 lei existent la acea dată a fost repartizat în mod proporțional între cei doi acționari: 100.000 lei către Ludmila Bloch și 250.000 lei către Adalbert Bloch.¹⁰

La nivelul anului 1938 Ludmila Bloch avea calitatea de membră în cadrul Reuniunii Comercianților din Reșița.¹¹

Horvath Lucreția, născută la Reșița în 1 noiembrie 1877, de naționalitate română¹², în baza brevetului nr. 5744/1915, acordat conform articolului 7 din Legea XXV/1889, primea avizul de a desfășura activități comerciale de vânzare a băuturilor alcoolice în propria locuință din strada General Dragalina nr. 11.¹³ În 1931, obiectul comerțului era acela de restaurant și cârciumă, iar în 1935 locația era clasificată în clasa a II-a, sub denumirea de restaurantul *Horvath*.¹⁴ Totodată, terasa restaurantului *Horvath* (redenumit *Mureșul* după naționalizare), aflată vizavi de Casa Muncitorească¹⁵, ademenea clientela cu vinuri alese și bere albă sau brună, servite pe acordurile orchestrei pompierilor voluntari, ce delectau atmosfera în fiecare zi de la orele 19.¹⁶ Activitatea restaurantului și a berăriei *Horvath* a continuat și după al doilea război mondial, Uniunea Sindicatelor din Industrie și Comerț Reșița certificând existența firmei la data de 30 iunie 1947.¹⁷

Ioana Gyonovics, văduvă de naționalitate română, născută la Reșița în 13 august 1880, deținea firma *Ioana Gyonovics*, ce presta servicii de brutărie încă din data de 3 octombrie 1919, avându-și sediul în strada Carmen Silva nr. 5 din Reșița, sub autorizația de funcționare nr. 3362/1919.¹⁸ În 1938 își extinde activitatea cu un depozit en-gros pe strada Împăratul Traian nr. 49, iar aferent locației

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid., *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 99/1938, f. 30.

¹² Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 117/1931, f. 4.

¹³ Ibid., f. 9.

¹⁴ SJANCS, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

¹⁵ Nicolae Magiar, Eduard Magiar, *Monografia Municipiului Reșița* (Cluj Napoca: Grinta, 2019), 136, 139; Mircea Meilă, *Bârzava* (Reșița: Tim), 105.

¹⁶ Reclama se află în ziarul *Glăsuț Muncitorului Român* I, 11 (Reșița, 6 mai 1934): 4.

¹⁷ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 117/1931, f. 5.

¹⁸ Ibid., dosar nr. 109/1931, f. 5, 8.

din strada Carmen Silva nr. 5, la obiectul de activitate se mai adăugă activități de comerț cu hârtie și librărie.¹⁹

Kehl Luiza, fostă Korcsek, născută 11 mai 1869 în localitatea Șemlac, județul Timiș-Torontal, soția lui Francisc Kehl²⁰ și urmașa lui Truia Adalbert²¹, prin Brevetul nelimitat nr. 35859/1919, emis de Direcțiunea Financiară Regională Română din Lugoj, primea avizul pentru vânzarea băuturilor spirtoase în locul său aflat pe strada Bessemer (ulterior Tudor Vladimirescu) nr. 10.²² Își începe activitatea comercială în 1919, iar în 14 mai 1920 afacerea era consemnată în Registrul Camerei de Comerț și de Industrie.²³ La nivelul lui 1935 locația era cunoscută ca și restaurantul *Kehl Luiza*, clasificat ca și local de clasa a III-a²⁴, iar la data de 7 aprilie 1945 activitatea firmei este radiată din registrul comerțului prin decizia 2093/1945.²⁵

Eva Drinovan, fostă Novak, văduvă de naționalitate română, născută la 25 decembrie 1877 în Făget, județul Severin, desfășura activitatea de comerț cu zarzavaturi și alimente în Piața Reșița, începând cu data de 7 mai 1920. Obiectul activității era avizat prin brevetul 1353 D. 44/1920 emis de Pretura Reșița. Prestarea serviciilor comerciale se sistază, acestea fiind consemnate în Registrul Comerțului prin radierea din oficiu, bazată pe decizia nr. 2062 din 19 martie 1945.²⁶

Fani Deutsch, membră în Reuniunea Comercianților din Reșița²⁷, născută la 11 decembrie 1883 în localitatea Monor din Ungaria, soția lui Ludovic Deutsch și mamă a două fiice, Șarlota și Elisabeta²⁸, deschidea o firmă care-i purta numele în 9 decembrie 1920. Societatea comercială avea ca obiect de activitate comerțul cu pălării, haine, articole de modă, articole de toaletă și cosmetice, având Permisul Industrial nr. 6878 D24/1914. Sediul se afla pe bulevardul Regele Ferdinand nr. 1, iar din 2 mai 1941 acesta s-a relocat pe strada

¹⁹ Ibid., f. 2.

²⁰ Serviciul Județean Timiș a Arhivelor Naționale (în continuare SJTAN), *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 96/K, f. 8.

²¹ SJANCS, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

²² SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 96/K, f. 8.

²³ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 183.

²⁴ Ibid., *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

²⁵ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 183.

²⁶ Ibid., dosar nr. 319, nefilat.

²⁷ Ibid., *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 99/1938, f. 30.

²⁸ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 152.

Principesa Elisabeta nr. 27. Activitatea comercială s-a sistat în baza încheierii de radiere nr. 1071 din 27 noiembrie 1943.²⁹ Conform Permisului Industrial emis de Primpretura Plasei Reșița nr. 3038/1920, Fani Deutsch avea dreptul de a exercita servicii de comerț cu articole de toaletă și cosmetică.³⁰

Iuliana Brebenar, văduva lui Ioan Brebenar, născută în Reșița la 16 februarie 1890, de profesie crâșmăriță, primea acordul de a vinde vin, bere și băuturi spirtoase, prin Brevetul nr. 23576/1918, emis de Administrația Financiar-Regională din Lugoj. Totuși, aceasta își începea activitatea comercială la 26 septembrie 1922, având sediul pe strada Dorobanților nr. 17.³¹ Din 1935 cârciuma devenea *Restaurantul văd. Iuliana Brebenar* de clasa a IV-a³², iar în 1936 era catalogat ca restaurant de clasa a II-a.³³ În urma controalelor efectuate de către Serviciul Sanitar al orașului Reșița, reprezentat prin doctorul orașului Reșița, Dimitrie Hohoiu, și de agentul sanitar Gheorghe Sonda, prin procesul verbal nr. 258 din 1938 locația era declasificată din restaurant în cârciumă. Cauzele principale erau lipsa unei bucătării și necomercializarea nici măcar a mâncărurilor reci.³⁴ În 1942, din cauza lipsei de capital, Iuliana Brebenar s-a abzis de la Brevetul nr. 23576/1918, iar din 1945 firma era radiată și din Registrul Comerțului.³⁵

Terezia Ana Danko, fostă Schütz, etnică germană³⁶, născută la 25 septembrie 1904 în Vârșeț (astăzi localitate de pe teritoriul Republicii Serbia), era fiica lui Schütz Ștefan, de religie romano-catolică, având ocupația calfă de lăcătuș, și a Mariei Schütz, fostă Szendek³⁷, absolventă a Școlii Civile Ajutătoare de Stat din Reșița, ciclul gimnazial.³⁸ În perioada 1 octombrie 1918 – 2 februarie 1926 a fost angajată ca ucenică și calfă în cadrul firmei *Ștefan Szendek*, cu sediul în Reșița, strada Principesa Elisabeta nr. 12, deținută de către Ștefan Szendek, de meserie pantofar.³⁹

În 1926 a deschis o entitate comercială cu activități de spălătorie, călcătorie

²⁹ Ibid.

³⁰ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 81/D, f. 11.

³¹ Ibid., dosar nr. 71/B, f. 3, 4, 6.

³² SJANCS, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

³³ Ibid., dosar nr. 57/1936, f. 23, 411.

³⁴ Ibid., dosar nr. 99/1938, f. 146.

³⁵ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 71/B, f. 2.

³⁶ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 244/1941, f. 21.

³⁷ Ibid., f. 30.

³⁸ Ibid., f. 25.

³⁹ Ibid., f. 26.

și curățare chimică.⁴⁰ Firma, cu sediul în strada Brătianu nr. 3 în Reșița, a fost pusă în legalitate prin Permisul Industrial 1437 R5/1929 emis de Primăria Reșița, societatea funcționând până la radierea acesteia din Registrul Comerțului la 16 august 1945.⁴¹

De asemenea, prin arianizarea întreprinderilor evreiești, în 1941 preia de la evreul Iosif Burger⁴² o societatea comercială ce avea ca obiect de activitate comerțul cu sticlă, porțelan și articole de menaj, înființată în 1936 și aflată pe strada Principesa Elisabeta nr. 35.⁴³ Firma primea avizul de funcționare prin Autorizația Comitetului Director a Camerei de Comerț și Industrie Lugoj în ședința din 30.04.1941, sediul firmei fiind relocat pe strada Principesa Elisabeta nr. 24⁴⁴, înregistrată apoi cu nr. 2426/1941 ca firmă individuală, având un angajat cu funcția de personal tehnic inferior.⁴⁵ În 17 august 1945 Terezia Danko solicită aprobarea relocării sediului pe strada Brătianu nr. 4.⁴⁶ Conform *Legii nr. 607 din 1 august 1945 pentru anularea și revocarea unor acte de dispoziție încheiate în împrejurări excepționale*, stabilimentul din strada Principesa Elisabeta nr. 24 era returnat în 12 august 1945⁴⁷ vechiului proprietar Iosif Burger, fapt pentru care Terezia Danko admitea că i s-a returnat suma de 184.000 lei, sumă pe care aceasta ar fi plătit-o lui Iosif Burger în baza contractului din 8 ianuarie 1941.⁴⁸ În urma controalelor efectuate de către funcționarii abilitați ai Camerei de Comerț și Industrie s-a constatat faptul că, deși în acte sediul era trecut pe strada Brătianu nr. 4, în realitate aceasta își desfășura activitățile comerciale pe strada Principesa Elisabeta nr. 12.⁴⁹ Din punct de vedere economic, la nivelul anului 1946 capitalul firmei era de

⁴⁰ Ibid., f. 23, 25; Ibid., dosar nr. 314/1931–1943, f. 48.

⁴¹ Ibid., dosar nr. 314/1931–1943, f. 48.

⁴² Iosif Burger, născut la 19 ianuarie 1906, la Baia Mare. A provenit dintr-o familie de comercianți: tatăl Herman Burger, de profesie comerciant, născut în 1862 la Gyalahaza (Ungaria), mama Hani născută la 1860 în Kanyahaza (Ungaria), sora Berta născută la 1895 la Baia Mare și sora Serena născută la 1902 la Baia Mare (SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 125/B, f. 9, 14).

⁴³ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 244/1941, f. 23; SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 125/B, f. 9.

⁴⁴ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 244/1941, f. 18–19.

⁴⁵ Ibid., f. 10.

⁴⁶ Ibid., f. 16.

⁴⁷ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 125/B, f. 4.

⁴⁸ Ibid., dosar nr. 125/B, f. 3.

⁴⁹ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 244/1941, f. 9.

200.000 lei⁵⁰, iar în 1948 capitalul scădea la valoarea de 75.000 lei. În ceea ce privește stocul de mărfuri, în 19 august 1947 valoarea acestuia era de 282.841 lei, în 28 august 1948 scăzând la 160.000 lei.⁵¹

Knauer Cornelia (fostă Bloch), născută la Reșița în 21 iunie 1895, era fiica Ludmillei Bloch⁵² de religie romano-catolică și a lui Ignatie, de religie iudaică.⁵³ În 1905 era absolventă a patru clase primare, fiind catalogată cu calificativul excepțional.⁵⁴ În 1913 a absolvit cu calificativul foarte bine cursul special de contabilitate simplă, susținut de către Asociația Germană pentru Educarea Poporului pentru Răspândirea Cunoștințelor de Interes General, sucursala Viena.⁵⁵ Începând cu 1 decembrie 1914, timp de doi ani, a obținut calificarea de sodal comerciant cu mărfuri mixte, prestând servicii comerciale la firma deținută de mama sa.⁵⁶ De asemenea, Knauer Cornelia deținea titlul de membră în Reuniunea Comercianților din Reșița.⁵⁷

La 19 octombrie 1919 își unește destinele cu Iosif Alexandru Eduard Knauer, inginer de religie catolică, fiul lui Iosif și Iulia (fostă Priem) Knauer.⁵⁸ Începând cu 6 aprilie 1925 a înființat firma *Flora*, cu un capital social de 300.000 lei, ce avea ca obiect de activitate comerțul cu mărunțișuri, lucru de mână și tricotate, aflată pe strada Unirii nr. 6, locație unde își avea domiciliu și Knauer Cornelia.⁵⁹ În 14 ianuarie 1930, Primăria orașului Reșița i-a eliberat Corneliei Knauer, certificatul industrial 4603/1930 pentru dreptul de a presta comerț cu mărfuri mixte.⁶⁰

În perioada 1 aprilie 1946 – 1 aprilie 1947 a închiriat un spațiu, cu o chirie de 33.000 de lei/lună sau 396.000 lei/an, spațiu ce avea să devină sediul fimei *Flora*. Locația se afla pe strada Podul Înalt nr. 6, apartamentul 3, formată din 2 spații comerciale, 2 camere și 1 antreu, aceasta fiind deținută de Ringensen Anton și Katarina.⁶¹ În 1946 capitalul investit în firma *Flora* era de 1.874.141. de lei.⁶² La nivelul anului 1947 valoarea stocului de mărfuri era 46.500 de lei, iar în

⁵⁰ Ibid., f. 11.

⁵¹ Ibid., f. 9.

⁵² Ibid., dosar nr. 142/1931, f. 26.

⁵³ Ibid., 22.

⁵⁴ Ibid., 24.

⁵⁵ Ibid., 26.

⁵⁶ Ibid., 27.

⁵⁷ Ibid., *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 99/1938, f. 33.

⁵⁸ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 142/1931, f. 20.

⁵⁹ Ibid., f. 15; Ibid., dosar nr. 316, f. 105.

⁶⁰ Ibid., dosar nr. 142/1931, f. 19.

⁶¹ Ibid., f. 21.

⁶² Ibid., f. 14.

1948 acesta se mărește la valoarea de 110.000 lei. Firma deținea un număr de 2 angajați, cu salarii lunare de 5206 lei și respectiv 3057 lei.⁶³ În 1949 societatea comercială își schimbă de două ori adresa, în 28 ianuarie locația era pe strada Filimon Sârbu nr. 6, iar din 30 iunie 1949 activitatea firmei s-a mutat pe strada Mihai Viteazul nr. 16.⁶⁴

Lucreția Mircea, fostă Ponta, născută la 16 octombrie 1901 în comuna Pecica, județul Arad, fiica lui Petru Ponta, de profesie agricultor, și a Sidoniei Ponta, fostă Șiculean⁶⁵, a frecventat cursurile Școlii Primare din comuna Hodoș, județul Severin, absolvind clasa a V-a în limba maghiară la finele anului școlar 1914/1915.⁶⁶ A început pregătirea profesională în domeniul comercial la magazinul tatălui său, Petru Ponta, din comuna Hodoș. Timp de 14 ani, începând cu anul 1930, Lucreția Mircea a gestionat împreună soțul ei un magazin comercial aflat în localitatea Doman.⁶⁷ În perioada 1 aprilie 1943 – 1 martie 1944 a avut calitatea de conducătoare a sucursalei Reșița din cadrul Cooperativei *Progresul Meseriașilor*.⁶⁸ Prin decizia numărul 130/14 august 1944 a Camerei de Comerț și Industrie Lugoj se aproba funcționarea firmei patronată de Lucreția Mircea, domiciliată pe strada Iliasa nr. 4. Sediul societății comerciale, ce avea drept obiect de activitate băcănie, mărfuri mixte, cereale și derivatele lor, era deținut cu chirie în imobilul din strada Părintele Bălan nr. 2 (vezi Anexa I), iar afacerea pornea cu un capital în valoare de 200.000 lei.⁶⁹ Lichidarea firmei se produce în 1 august 1948, în baza deciziei de radiere nr. 687.608, moment în care capitalul era de 15.276 lei, iar valoare stocurilor de mărfurilor era de 14.400 lei.⁷⁰

Weitzen Rozalia, născută Klein⁷¹, etnică iudaică deținând cetățenia română, născută la Reșița în 3 februarie 1910, își începea afacerile la 21 noiembrie 1932, înființând o societate comercială ce-i purta numele, având ca obiect de activitate băcănie, cu sediul pe strada Carmen Sylva nr. 10. Sediul firmei era relocat în 9 aprilie 1938 pe strada Broșteanu nr. 6, iar din 2 decembrie 1938 activitatea firmei se încadra în comerțul mixt en-detail pe cont propriu. În 29 martie – 6 aprilie 1940 locația este mutată temporar pe strada General Dragalina nr. 39, ulterior revenind în vechea locație de pe strada Broșteanu nr. 6. Începând cu 13 aprilie 1945, în cadrul firmei s-au produs schimbări esențiale: societatea comercială

⁶³ Ibid., f. 8.

⁶⁴ Ibid., dosar nr. 316, f. 105.

⁶⁵ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 194/M, f. 29.

⁶⁶ Ibid., f. 32.

⁶⁷ Ibid., f. 20.

⁶⁸ Ibid., f. 34.

⁶⁹ Ibid., f. 8, 15, 39.

⁷⁰ Ibid., f. 6, 8.

⁷¹ Ibid., dosar nr. 31/W, f. 4.

primea numele de *Roseta*, obiectul de activitatea devenea comerț cu tricotaje și mărunțișuri en-detail, iar noul sediu era situat pe strada Principesa Elisabeta (ce devenea strada 7 Noiembrie în 18 mai 1948) nr. 38, iar capitalul era de 400.000 lei.⁷² Noul sediu al firmei se afla într-o locație închiriată de la Berta Schwartz pe o perioadă de 6 luni (1 aprilie 1945 – 1 octombrie 1945), cu o chirie lunară de 3000 lei.⁷³ În 1948 capitalul societății era cuprins între 30.000 și 40.000 de lei, iar valoarea stocului de mărfuri creștea la 140.000 lei comparativ cu cea din 1947, a cărei valoare era de 53.905 lei.⁷⁴ Firma s-a radiat din Registrul comerțului în baza deciziei 35455/30 iunie 1949.⁷⁵ Totodată, ținem să precizăm că Weitzen Rozalia deținea titlul de membră în Reuniunea Comercianților din Reșița.⁷⁶ (vezi Anexa II)

Maria Gallas, necăsătorită, de naționalitate română, născută la Timișoara în 4 august 1900, deschidea o afacere în 1 noiembrie 1936, având ca obiect de activitate comerțul cu pălării, modă de damă și confecții. Punctul de desfacere a mărfurilor l-a reprezentat magazinul *Mary*, aflat pe strada Principesa Elisabeta nr. 28.⁷⁷ Legalizarea funcționării acestei locații s-a realizat prin permisul industrial nr. 7958/1936, emis de către Primăria orașului Reșița.⁷⁸ Firma a fost radiată din registrul comerțului în baza deciziei nr. 1935 din 22 decembrie 1944.⁷⁹

Ecaterina Ackerman, fostă Reitoz, de etnie germană, născută la 10 ianuarie 1894 la Morițfeld (actualmente comuna Măureni, județ Caraș-Severin) își începea activitatea comercială la 1 aprilie 1937, înființând o societate comercială ce-i purta numele. Firma înregistrată la Registrul Comerțului sub nr. 1823/1937, cu sediul pe strada Principesa Elisabeta nr. 39 (vezi Anexa III), avea ca obiect comerțul cu marfă mixtă și textile, deținând un capital de început în valoare de 120.000 lei.⁸⁰ Stabilimentul era format din 6 încăperi, 3 camere, un local, o bucătărie și o anexă.⁸¹ De-a lungul timpului firma prosperă, ajungându-se la 26

⁷² Ibid., f. 20; SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 319/1932–1935, nefilat.

⁷³ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 31/W, f. 28.

⁷⁴ Ibid., f. 17.

⁷⁵ Ibid., f. 20.

⁷⁶ SJANCS, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 99/1938, f. 33.

⁷⁷ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 320/1935–1944, f. 153.

⁷⁸ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 108/G, f. 11.

⁷⁹ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 320/1935–1944, f. 153.

⁸⁰ Ibid., dosar nr. 321/1937–1946, f. 26.

⁸¹ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 45/A, f. 19.

martie 1947 ca stocul de marfă să fie estimat la valoarea de 13.283.507 lei.⁸² În locație erau puse spre vânzare articole precum: textile Florida, finet, pijamale, basmale, șosete de damă, bumbac de brodat, dantele, mătase, panglici, fașe de buric, creme de ras Vida, Carmol, boia de ardei, zahăr vanilat la cutie, lumânări, săpun Erica și Olimpia, pastă de dinți Chlorodont, enibahar la plic, cuișoare la plic, ace de croșetat, nasturi și fitil de lampă.⁸³

Ecaterina Ackerman văduva lui Ignatie Ackerman (de profesie croitor)⁸⁴, decidea la 26 martie 1947 să doneze societatea comercială fiului său⁸⁵, Mihai Ackerman⁸⁶, din cauză stării precare de sănătate, fiind diagnosticată cu miocardită și arteroscleroză acută.⁸⁷

La data 30 aprilie 1947 Mihai Ackerman obține aviz favorabil de funcționare prin cererea cu 3690/1947, astfel firma mamei sale dobândind continuitate în activitatea de comerț cu marfă mixtă și textile en-detail pe cont propriu, beneficiind și de o infuzie de capital în valoare de 40.000.000 lei.⁸⁸

Elisabeta Elekes, de etnie iudaică (nume anterior Widder), născută în 1906 în comuna Gidfalău din județul Trei Scaune (județul Covasna de astăzi), la 1 august 1937 a înființat farmacia și drogheria *La Speranța*, aflată pe strada Carmen Silva nr. 41.⁸⁹ Totuși, din 24 martie 1942 fondul comercial al farmaciei este preluat în întregime, prin concesionare, de către de văduva Felicia Pop⁹⁰, fostă Cosma, născută la 2 septembrie 1912 în comuna Beiuș, județul Bihor.⁹¹

Provenită dintr-o familie de intelectuali, tatăl Cosma Ioan, inginer silvic la domeniul episcopal greco-catolic, și mama Maria Cosma, născută Vinkler⁹², Felicia Pop își finalizează studiile la Facultatea de Farmacie din București, primind la 20 decembrie 1935 dreptul de liberă practică în domeniul farmaceutic.⁹³ De asemenea, noua proprietară a societății era văduvă de război, soțul acesteia, dr. Sever Pop, de ocupație magistrat, fiind căzut la dato-

⁸² Ibid., f. 7.

⁸³ Ibid., f. 8–9.

⁸⁴ Ibid., f. 13.

⁸⁵ Ibid., f. 7, 22.

⁸⁶ Mihai Ackerman, născut la 31 iulie 1912 în comuna Măureni, județ Timiș-Torontal. Din punct de vedere profesional, acesta era absolvent de 6 clase primare, urmând de asemenea, timp de 3 ani, cursurile de Școlii de Ucenici Industriali și Comerciali din Deta (Ibid., f. 1–3).

⁸⁷ Ibid., f. 23.

⁸⁸ Ibid., f. 43.

⁸⁹ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 321/1937–1946, f. 21.

⁹⁰ Ibid., dosar nr. 351/1942, f. 86.

⁹¹ Ibid., f. 82.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid., f. 83.

rie pe frontul de luptă din Ucraina, fapt ce o absolvă pe Felicia Pop de taxele aferente înregistrării firmei.⁹⁴

Odată cu preluarea farmaciei s-a realizat și o infuzie de capital în valoare de 800.000 lei.⁹⁵ În susținerea acestui efort financiar la 12 iunie 1942 Felicia Pop solicită de la BANCA TIMIȘOAREI o linie de credit în valoarea de 1.000.000 lei, a cărei durată de ramburs era de 6 șase ani, cu o rata lunară de 15.000 lei, oferind ca și garanție întregul fond comercial al farmaciei *La Speranța*.⁹⁶ Odată cu finalizarea acțiunii de inventariere a fondului asociat farmaciei s-a constatat că valoarea totală a bunurilor ce erau preluate se ridica la suma de 570.318 lei, dintre care 61% reprezentau produsele farmaceutice, 18% produsele cosmetice, iar restul de 21% reprezentând mobilierul și alte obiecte de consum.⁹⁷

La data de 2 septembrie 1944 Felicia Pop se căsătorește cu Romulus Ludovic Sever Roja, originar din Lugoj, de ocupație inspector principal la UDR, preluând astfel numele de Roja.⁹⁸

Chiar dacă la data de 12 martie 1945 conform deciziei nr. 2038/1945, activitatea comercială desfășurată de Elekes Elisabeta, având ca obiect farmacie și drogherie prestată în locația din strada Carmen Silva nr. 41 era radiată din oficiu în Registrul de Comerț, farmacia *La Speranța* încă mai funcționa.⁹⁹ De altfel, prin cererea 307/1947, Felicia Roja solicita Camerei de Comerț și Industrie Lugoj aprobarea pentru completarea obiectului de activitate cu comerțul cu articole cosmetice, parfumerie, cauciucării și pansamente, demers avizat pozitiv în data de 17 mai 1947.¹⁰⁰ Mai mult, la nivelul anului 1948, societatea comercială individuală Felicia Roja, cu emblema *La Speranța* din Piața Republicii nr. 41¹⁰¹, presta în continuarea activității încadrate în sfera farmaceutică, susținute economic printr-un capital de 250.000 lei.¹⁰²

De asemenea, farmacia *La Speranța* prezenta o largă paletă de medicamente și produse cosmetice, acoperind un vast spectru de necesități. Astfel, aici se comercializau medicamente precum: *Chinidin*, tablete ce erau folosite la prevenirea și tratamentul anumitor tulburări ale ritmului cardiac (bătăi ale inimii) la prețul de 66 lei; *Corfilamin*, tablete comprimate, utilizate în combaterea anghinei pectorale, a astmului bronșic sau cardiac la prețul 102 lei; *NeoSalvarsan*,

⁹⁴ Ibid., f. 84.

⁹⁵ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 351/1942, f. 78.

⁹⁶ Ibid., f. 19.

⁹⁷ Ibid., f. 75.

⁹⁸ Ibid., f. 8.

⁹⁹ Ibid., dosar nr. 321/1937–1946, f. 132.

¹⁰⁰ Ibid., dosar nr. 351/1942, f. 10.

¹⁰¹ Strada Carmen Sylva devenea Piața Republicii (Ibid., f. 14).

¹⁰² Ibid., f. 4.

soluție la 0,75 grame preț 113 lei și *Solusalvarsan* 1 cm³ preț 57 lei, remedii împotriva sifilisului; *Desitin ovule* preț 142 lei; crema *Haedensa Doppel* preț 139 lei și unguentele *Haemorsan* preț 135 lei, *Claudemor* preț 178 lei și *Posterisan* preț 147 lei, folosite în tratarea hemoroizilor; supozitorul *Euphilin*, preț 302, remediu pentru tratarea astmului bronșic, a emfizemului pulmonar sau a bolilor pulmonare cronice obstructive; *Paraxin*, preț 90 lei, medicament administrat în tratamentul infecțiilor bacteriene, *Neohexal*, preț 75 lei, remediu în vindecarea infecțiilor tractului urinar; *Acidolamin*, dezinfectant urinar intern și antiseptic al vezicii urinare preț 125 lei; *Amphotropin*, remediu pentru inflamația tractului urinar preț 120 lei; *Panflavin*, preț 92 lei, pastile pentru dezinfectarea cavității bucale și a gâtului; *Betaxin*, 14 fiole la prețul de 540 lei, supliment de vitamine și minerale ce putea fi folosit și în tratarea alcoolismului; *Furunculol*, preț 67 lei și *Inosepta*, preț 95 lei alifii pentru acnee și furunculi; *Granugen*, preț 73 lei, unguent pentru diferite tipuri de răni precum eczeme, arsuri și degerături; *Philonin-Salbe*, unguent pentru tratarea leziunilor cutanate, preț 189 lei; picături pentru urechi *Otalgan* la prețul de 100 lei; *Gerosan* unguent pe bază de mentol pentru dureri reumatice, la prețul de 100 lei; *Pandigal* sirop antitusiv, antiinflamator și expectorant, la prețul de 103 lei; *Pertusin*, sirop de tuse, la prețul de 147 lei; *Limosan*, tablete pentru ameliorarea simptomelor de răceală, la prețul de 100 lei; *Surparil*, care conține novatropină și perpanină, substanțe antispasmodice care ajută la calmarea durerilor la prețul de 108 lei și *Apondon*, produs farmaceutic folosit pentru a normaliza funcționarea metabolismului în combaterea obezității la copii, preț 289 lei.

Dintre produsele cosmetice regăsim *Milkuderm*, cremă de întreținere a pielii la prețul de 93 lei; fard *Lady* la prețul de 62 lei bucata; pudra *Vilchery* la prețul de 25 lei; ruj *Salomé* la prețul de 70 de lei; parfumul *Lady*, preț 120 lei; săpunurile *Nivea* și *Borax* la același preț de 126 lei bucata; *Chalodont*, pastă de dinți la prețul de 28 lei, *Richelet pomade*, produs pentru întreținerea părului la prețul de 85 lei.¹⁰³

În mediul de afaceri feminin, regăsim cazurile în care după decesul soțului sau al unuia dintre părinți, gestionarea afacerilor erau preluate doar de către soția defunctului sau în colaborare cu copii acestora. Această componentă din cadrul sferei comerciale prezintă caracteristicile unei afaceri de familie.

Afaceri gestionate în mediul familial

Cornelia Fischer, văduva lui *Lichtschein Arminiu*, născută în Devabanya (Ungaria) la 5 ianuarie 1891, era proprietara firmei *Soția lui Lichtschein Arminiu*. Societatea comercială intra în legalitate prin permisul industrial nr. 4080D15/1917

¹⁰³ Ibid., f. 40–55; 59–74.

emis de Prim Pretura plasei Reșița, fapt ce indică existența acesteia încă din 1917. Totuși, chiar dacă activitatea ce avea ca obiect comerțul cu articole de modă pentru dame, mărfuri mixte, parfumerie, cosmetice, toaletă, articole pentru fotografie, începea în 5 Martie 1925 cu sediul pe strada Principesa Elisabeta nr. 2, aceasta era autorizată de-abia în 1928 prin permisul industrial nr. 439 emis de Primăria Reșița. Supusă unor diverse proceduri de concordat preventiv, entitatea comercială *Soția lui Lichtschein Arminiu* s-a radiat din oficiu, prin cererea judecătorului delegat nr. 3495/1946 la data de 15 mai 1946.¹⁰⁴

Eugenia Kiraly, văduvă de naționalitate română, născută la Reșița în 6 iulie 1884, în calitate de unic moștenitor al lui Nicolae Kiraly, primea la 22 septembrie 1922 acordul Administrației Regale Române din Lugoj pentru transcrierea dreptului de vânzare a băuturilor alcoolice în locația aflată pe strada Carmen Sylva nr. 43.¹⁰⁵ De asemenea, în aceeași locație, din 21 ianuarie 1925 își începea activitatea de comerț cu mărfuri mixte, intrată în legalitate prin permisul Industrial 82/1925 emis de Prim Pretura Plasei Reșița.¹⁰⁶ În 14 martie 1947 firma s-a radiat din Registrul Comerțului, iar fondul comercial era preluat de către Mihai Mac, fiul Eugeniei Kiraly.¹⁰⁷

Ioana Wallner, fostă Brill, născută la 4 decembrie 1887 în localitatea Giarmata din județul Timiș-Torontal, de religie romano-catolică¹⁰⁸, a participat activ la gestionarea activităților comerciale în cadrul firmei înființate de către soțul său, Aloisiu Wallner¹⁰⁹, decedat la 16 septembrie 1945.¹¹⁰ Afacerea a pornit din 1922¹¹¹, primind la 27 iulie 1925 permisul industrial al Primpreturii Plasei Reșița, cu nr. 1850.B.8.¹¹² Încă din 1922 Ioana Wallner își dobândește pregătirea profesională în localul aflat pe strada Canalului nr. 2.¹¹³ În 1931 locația era con-

¹⁰⁴ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 161.

¹⁰⁵ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 9/K, f. 7.

¹⁰⁶ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 186; SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 9/K, f. 6.

¹⁰⁷ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 9/K, f. 2.

¹⁰⁸ Ibid., dosar nr. 6/W, f. 20, 22.

¹⁰⁹ Aloisiu Wallner, născut la Reșița în 16 noiembrie 1894, tatăl Ioan Wallner și mama Francesca Wallner (n. Klosse) (Ibid., f. 22).

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid., f. 24.

¹¹² SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 119.

¹¹³ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 6/W, f. 4.

semnată ca restaurant și hotel cu un capital de 100.000 lei¹¹⁴, iar în 1935 restaurantul hotelului *Wallner Aloisiu* era clasificat ca și restaurant de clasa a II-a.¹¹⁵ Sub îngrijirea Uniunii comercianților din Reșița s-a desfășurat la 11 februarie 1933 în restaurantul Wallner, de pe strada Canalului nr. 2, locație a uniunii, o frumoasă serată dansantă pe ritmuri de jazz.¹¹⁶

La nivelul anului 1936 resursa umană feminină ce activa în cadrul restaurantului era compusă din 4 persoane, dintre care trei necăsătorite, una fiind văduvă (vezi Anexa IV). În 1941 se sistează activitatea hotelieră, localul deținând doar funcția de restaurant.¹¹⁷

Radierea societății comerciale *Wallner Aloisiu* a fost înregistrată în data de 26 septembrie 1948, în baza cererii 1970/31210/1948, activitatea continuându-se sub numele de *Ioana Wallner*, prin decizia Camerei de Comerț și de Industrie 3036/1948¹¹⁸, în domeniul restaurant cu băuturi spirtoase și mâncăruri. Capitalul firmei era de 50.000 lei, iar valoarea stocului de mărfuri era de 30.000 de lei. Bunul imobiliar al societății comerciale *Ioana Wallner* era evaluat la 300.000 lei, fiind compus din casa ce era locuință proprie.¹¹⁹ Releveul locației era format din 3 încăperi (prima cameră avea 16 m²); a doua era de 60 m², iar a treia era de 64 m²). În cadrul localului se puteau consuma băuturi alcoolice precum: vin, rachiuri din fructe, bere sau spirt casnic.¹²⁰ Personalul ce activa în cadrul restaurantului era compus dintr-un muncitor necalificat, ce avea un salariu lunar de 3000 de lei, la care se adăuga masa și cazarea.¹²¹

*Maria Reghina Niederkorn*¹²², de etnie germană, născută 23 martie 1902 la Reșița, avea domiciliul pe strada Carnem Silva nr. 46.¹²³ Provenită dintr-o familie de catolici, tatăl Johann Petri, originar din Neuasseln (localitate din Vestfalia germană) și mama Ana Petri, fostă Schreiber¹²⁴, și-a început studiile la 21 februarie 1915, absolvind 5 clase primare în școala din localitatea

¹¹⁴ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 119.

¹¹⁵ *Ibid.*, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 42/1935, f. 71.

¹¹⁶ “Serată dansantă,” în *Valea Berzavei III*, 11 (Reșița, 11 februarie 1933): 4.

¹¹⁷ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 315/1931–1947, f. 119.

¹¹⁸ *Ibid.*; SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 6/W, f. 6–7.

¹¹⁹ *Ibid.*, f. 4.

¹²⁰ *Ibid.*, f. 17.

¹²¹ *Ibid.*, f. 4.

¹²² Semnalmente: statură mijlocie, păr castaniu, ochi albaștri vezi anexa 1 (vezi Anexa VI).

¹²³ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 358/1942, f. 1.

¹²⁴ *Ibid.*, f. 6.

Neuasseln.¹²⁵ Apartenența la etnia germană îi era atestată și de calitatea de membru al Cercului Lugoș din cadrul Grupului Etnic German.¹²⁶ S-a căsătorit la 28 iunie 1932¹²⁷ cu Ștefan Niederkorn, decedat în 27 iulie 1940 (la vârsta de 32 de ani), de asemenea, provenit dintr-o familie catolică, tatăl Iosif Niederkorn și mama Elisabeta Niederkorn (născută Krausz).¹²⁸ Încă din 1933, Maria Reghina Niederkorn a exercitat profesia de cofetar împreună cu acesta, cu un capital 20.000 de lei. Văduvă la 38 ani, Maria Niederkorn a întreprins toate demersurile pentru a continua afacerea începută cu defunctul său soț.¹²⁹

Ecaterina Fischer, fostă Adamirok, născută la 30 ianuarie 1882 la Timișoara, fiica lui Paul Adamirok și a Mariei Natansky, ambii de religie greco-catolică¹³⁰, a preluat de la soțul Ioan Fischer¹³¹, decedat la 28 mai 1935, cârciuma aflată în Reșița, strada Lend nr. 11. Brevetul pentru vânzarea băuturilor spirtoase, emis în prealabil cu nr.106004 din 1912, era actualizat de Brevetul nr. 40037 din 15 decembrie 1935 pentru vânzarea băuturilor spirtoase acordat pe termen nelimitat de către Ministerul Finanțelor, Direcțiunea Generală a Monopolului Alcoolului și a taxelor de consumație. Clădirea cârciumii (vezi Anexa V) era prevăzută cu două încăperi: prima cameră avea dimensiunile de 4 m × 4 m, iar a doua era de 3 m × 3 m. Băuturile avizate spre vânzare erau: vinul, rachiurile monopolizate, spirtul casnic, țuica, rachiurile din fructe și berea.¹³² La 12 august 1946, Camera de Comerț și de Industrie din Lugoș dă aviz favorabil văduvei Ecaterina Fischer pentru înscrierea cârciumei cu emblema *Văd. Ecaterina Fischer*, cu sediul pe strada Lend nr. 3.¹³³ Astfel, în baza deciziei Ministerului Industriei și Comerțului, Direcțiunea Comerțului Interior nr. 44990/1946, Camera de Comerț și de Industrie Lugoș emite autorizația nr. 186/18 octombrie 1946 pentru exercitarea comerțului pentru firma *Văd. Ecaterina Fischer* în vederea continuării gestiunii cârciumei, ce a fost deținută de către decedatul Ioan Fischer.¹³⁴ La 29 martie 1947

¹²⁵ Ibid., f. 7.

¹²⁶ Ibid., f. 5.

¹²⁷ Ibid., f. 6.

¹²⁸ Ibid., f. 9.

¹²⁹ Ibid., f. 12.

¹³⁰ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoș. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 4/F, f. 30.

¹³¹ Ioan Fischer, născut la 27 august 1881 în localitatea Dognecea. Împreună cu Ecaterina Fischer au avut 8 copii: Adam (n. 18.06.1902, la Reșița); Ioan (n. 17.05.1904, la Reșița); August (n. 04.03.1906, la Reșița); Elena (n. 24.02.1908, la Reșița); Pavel (n. 18.02.1911, la Reșița); Ana (n. 10.05.1914, la Reșița); Ida (n. 02.10.1916, la Reșița); Adalbert (n. 11.07.1922, la Reșița). Ibid., f. 31.

¹³² Ibid., f. 35.

¹³³ Ibid., f. 29.

¹³⁴ Ibid., f. 19.

firma era încă activă, dispunând de un capital ce se ridica la valoarea de 2.000.000 lei.¹³⁵ Radierea firmei s-a efectuat prin decizia Camera de Comerț și de Industrie Lugoj nr. 1309/30549 din 5 iulie 1948.¹³⁶

Necesitatea partajării resurselor, abilităților și experiențelor pentru a atinge obiective comune și pentru a promova egalitatea de gen în mediul profesional a condus către diferite parteneriate comerciale, la care au aderat și femeile de afaceri din interbelicul reșițean.

Antreprenoare în asocieri mixte

Văduva *Ana Braunmann* a deținut împreună cu fiul său, *Carol Braunmann*, *Societatea în nume colectiv Văduva Braunmann Ana și fiul*, cu sediu pe strada Oituz nr. 9. Obiectul de activitate era comerțul cu sifon și limonadă și se desfășura încă din 1 martie 1908 cu un capital de 40.000 de lei. Firma își încheie activitatea prin radierea din Registrul Comerțului la data de 8 octombrie 1942.¹³⁷

Irena Boscovici înființa, în 28 noiembrie 1927, împreună cu *Schwarz Herman*, firma *Schwarz Herman și Boscovici Irena*, societate în nume colectiv, ce avea ca obiect de activitate comerțul cu ghete, piele și mărfuri mixte. Sediul firmei se afla pe strada Principesa Elisabeta nr. 38 la Reșița, având un capital de 100.000 de lei. În 27 octombrie 1945 firma își schimbă denumirea în *Herman Schwarz și Eugen Tauber*. Acest fapt a fost cauzat de retragerea din afacere a *Irenei Boscovici*. Prin cooptarea în firmă a lui *Eugen Tauber*, societatea comercială își mărește capitalul la valoarea de 1.000.000 lei, împărțit echivalent între cei doi coproprietari. Totodată, se modifica și obiectul de activitate, noua societate comercială având drept obiect comerțul cu încălțăminte și modă bărbătească. Firma își încheie activitatea prin radierea din registrul comerțului în baza cererii 2551/28931 din 15 ianuarie 1947.¹³⁸ De altfel, remarcăm faptul că *Boscovici Irena* a deținut titlul de membră în Reuniunea Comercianților din Reșița.¹³⁹

Iuliana Philipp (fostă *Prinz*), văduva lui *Arthur Philipp*, născută în Brebu, județul Caraș în anul 1883, de etnie iudaică, absolventă a trei clase primare la Școala Primară de Stat Regională Ungurească din Caransebeș¹⁴⁰, fiica lui *Adolf Prinz* și a *Johannei Deutsch*¹⁴¹, era din 1935 co-proprietara, împreună cu fiul său

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid., f. 1.

¹³⁷ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 311/1931–1947, f. 3.

¹³⁸ Ibid., f. 54.

¹³⁹ SJANCS, *Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948*, nr. inv. 103, dosar nr. 99/1938, f. 33.

¹⁴⁰ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 174/1935, f. 42.

¹⁴¹ Ibid., f. 42.

Ladislau Andrei Phillip¹⁴², a firmei în nume colectiv *Arthur Phillip Succesorii*, cu sediul pe strada Libertății nr. 10, cu un capital de 10.000 lei, având ca obiect comerțul cu mărfuri mixte. Afacerea era continuarea societății individuale înființată în 1914.¹⁴³

Totuși, la 15 iunie 1941, în cadrul societății *Arthur Phillip Succesorii* se produc modificări esențiale, fiind cooptați noi acționari ce contribuie la o infuzie substanțială de capital, respectiv de 1.500.000 lei. Prin urmare, noua asocierie sub numele de *Gheorghe Vida & CO*, având obiectul comerț cu coloniale, textile, manufactură, mărunțișuri tricotate, en-gros și en-detail pe cont propriu, avea următoarea componență: Gheorghe Vida¹⁴⁴ – 525.000 lei (35% din acțiuni); Petru Iacob¹⁴⁵ – 525.000 lei (35% din acțiuni); Ladislau Philipp – 225.000 lei (15% din acțiuni); Iuliana Philipp – 225.000 lei (15% din acțiuni).¹⁴⁶ Totuși, Iuliana Philipp a decis să îl delege în mod legal pe Ladislau Philipp pentru a gestiona asocieria, oferindu-i acestuia și drept de semnătură în numele ei.¹⁴⁷

De altfel, Elena Iacob, fostă Doagă, soția lui Petru Iacob, în calitate de administrator implicit al averii soțului său, conferit de reglementările articolului 6 din Decretul de lege nr. 609/01.07.1941 (Petru Iacob fiind încorporat în Armata Română), îl delegă oficial pe Gheorghe Vida pentru a solicita și semna în locul lui Petru Iacob, înscrierea societății comerciale *Gheorghe Vida & CO* la Registrul Comerțului.¹⁴⁸ Totuși, conform sentinței civile nr. 66/1943 emisă de Tribunalul Caraș, Petru Iacob va fi radiat din drepturile de asociat al firmei *Gheorghe Vida & CO*, acest fapt fiind cauzat de nedepunerea aportului său de capital în valoare de 525.000 lei, sumă plătită de Gheorghe Vida la data înscrierii firmei în Registrul Comerțului.¹⁴⁹

Dintr-o ultimă evaluare aferentă activității firmei *Gheorghe Vida & CO*,

¹⁴² Ladislau Andrei Philipp, născut la 11 martie 1905 în Reșița, de religie mozaică, absolvent al Liceului Confesional Israelit din Timișoara (Ibid., f. 70).

¹⁴³ Ibid., f. 71.

¹⁴⁴ Gheorghe Vida, născut la 17 aprilie 1892 la Reșița, de religie greco-ortodoxă, fiul lui Petru Vida, de profesie economist, și al Iconiei, absolvent de 5 clase din cadrul Școlii Primare de Stat nr.1 Reșița. Conform sentinței s. IV. nr. 1102/1939 emisă de Curtea de Apel Timișoara, Gheorghe Vida a fost condamnat la o lună de închisoare corecțională pentru ultraj. Executarea pedepsei a fost suspendată pe o perioadă de 3 ani și o lună (Ibid., f. 56–57).

¹⁴⁵ Petru Iacob, născut în comuna Doman la 4 august 1896, a fost căsătorit cu Elena Iacob, născută la 15 noiembrie 1900, căsnicie din care a rezultat o fiică, pe nume Octavia, născută la 9 iunie 1922 (S.JANCS, *Tribunalul Județului Caraș – Firme sociale și individuale 1871–1945*, nr. inv. 105, dosar nr. 8/1925–1930, f. 24).

¹⁴⁶ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 174/1935, f. 48.

¹⁴⁷ Ibid., f. 52.

¹⁴⁸ Ibid., f. 46.

¹⁴⁹ Ibid., f. 25, 31.

efectuată în 13 august 1948, s-au constatat o serie de modificări remarcabile. Acționariatul era format din doi membri în persoana lui Ladislau Philipp și văduva Cornelia Vida¹⁵⁰, care împărțeau în mod egal capitalul firmei, resursa umană fiind compusă din 4 angajați, personal asimilat ca și lucrători necalificați, al căror salariu lunar oscila între 3200 și 4200 de lei, iar stocul de marfă era 300.000 lei, cu mult mai scăzut decât în 19 august 1947, când valoare se ridicase la 884.832 lei.¹⁵¹ Societatea comercială era radiată din Registrul Comerțului ca urmare a deciziei nr. 21580 din 5 noiembrie 1948.¹⁵²

Telescu Iuliana, fostă Muntean, născută la 30 august 1888 în comuna Ocna de Fier, județul Caraș¹⁵³ și Gál Șarlota, născută la 3 ianuarie 1902 în comuna Salonta, județul Bihor¹⁵⁴, erau co-proprietare ale societății în nume colectiv, *Telescu Iuliana și Comp.* Firma, înființată la 15 martie 1937, a cărei activitate era comerțul cu zarzavaturi, păsări, pene, ouă și lână, își avea sediul pe strada Libertății nr. 14, domiciliul doamnei Telescu Iuliana, afacerea fiind susținută financiar printr-un capital în valoare de 5000 lei.¹⁵⁵ Această înțelegere comercială indică existență entităților comerciale gestionate prin colaborarea între persoane de același sex.

Ursulina Hübler împreună cu Iosif Nicola înființează în 1 iunie 1938 firma *Tricotage*, deși contractul era încheiat încă din 19 mai 1938. Societatea în nume colectiv, se afla pe strada Principesa Elisabeta nr. 11 și avea ca obiect de activitate împletitorie de tricotaje, comerț cu tricotaje, ciorapi, lenjerie și mărunțișuri. Sustenabilitatea financiară se baza pe un capital de 300.000 lei, investit în mod egal de fiecare proprietar, iar din punct de vedere legal, fiecare acționar avea dreptul de a conduce, administra și de a semna individual actele implicate în tranzacțiile aferente societății. Firma este radiată din Registrul Comerțului la data de 6 octombrie 1948.¹⁵⁶

***

Din evaluarea activităților comerciale desfășurate de către componenta feminină, în interbelicul reșițean, s-a conturat ideea că majoritatea antreprenoarelor și-au pornit singure propriile afaceri. Din punct de vedere al obiectului de activitate, aproximativ 5% reprezentau comerț cu articole de înfrumusețare, 17% erau cele de comerț alimentar, 19% cele cu articole de modă, 23% cele din

¹⁵⁰ Cornelia Vida, născută la 14 martie 1895 (Ibid., f. 20).

¹⁵¹ Ibid., f. 17–20.

¹⁵² Ibid., f. 4; Ibid., dosar nr. 312/1931, f. 20.

¹⁵³ Ibid., dosar nr. 52/1937, f. 9.

¹⁵⁴ Ibid., f. 19.

¹⁵⁵ Ibid., f. 7; Ibid., dosar nr. 312/1931, f. 24.

¹⁵⁶ Ibid., dosar nr. 312/1931, f. 31.

categoria comerțului de consum (restaurante, cârciumi, bodegi și cofetării), iar 36% aveau ca obiect de activitate comerțul cu mărfuri mixte, categorie ce prezenta o rată ridicată de succes. Pe lângă acestea, o mică parte s-a mai ocupat cu diferite activități comerciale precum: tutungerie, închirierea cântarelor, case de amanet, florării, ceasornicărie, bijuterie, sifonărie.

Una dintre cele mai de succes femei de afaceri a fost considerată Ecaterina Ackerman, proprietara unei firme de mărfuri mixte, care pornea în 1 aprilie 1937 cu un capital de 120.000 lei și ajungea în 26 martie 1947 la un stoc de marfă în valoare de 13.283.507 lei, moment în care firma era preluată de către fiul său, Mihai Ackerman.

Printre cele mai experimentate antreprenoare s-a remarcat Ludmila Bloch. În 28 iunie 1898 a înființat o firmă individuală având ca obiect de activitate comerțul cu mărfuri mixte, pe care o va radia în 31 martie 1936. Mai apoi, la 1 septembrie 1936, în colaborare cu Adalbert Bloch, deschidea firma L. Bloch cu un capital de pornire de 2.000.000 lei. Apogeul firmei era atins la 16.05.1936, atunci când capitalul ajungea la 11.000.000 de lei. Ulterior afacerea decade vertiginos, ajungându-se în 26 aprilie 1949, chiar înainte de lichidare, la un capital de 350.000 de lei, care împărțit proporțional 100.000 lei îi reveneau Ludmillei Bloch, iar restul de 250.000 lei fiind atribuiți lui Adalbert Bloch.

Pe de altă parte, au fost adoptate cu succes diferite tipuri de colaborări, precum concesiunea, asocierea sau afacerile de tip familial.

În cadrul colaborărilor economice dintre persoane de sex opus, s-a remarcat Iuliana Philipp, co-proprietară din 1935, împreună cu fiul său Ladislau Andrei Phillip¹⁵⁷, a firmei în nume colectiv *Arthur Phillip Succesorii*. În 1941 numele societății comerciale se schimbă în *Gheorghe Vida & CO*, moment în care Iuliana Philipp avea să dețină doar 15% din acțiunile firmei.

Referitor la transmiterea ereditară a afacerilor, pe filiera tată-fică, o regăsim pe Eugenia Kiraly, care în calitate de unic moștenitor al lui Nicolae Kiraly, primea la 22 septembrie 1922 acordul Administrației Regale Române din Lugoj pentru transcrierea dreptului de vânzare a băuturilor alcoolice în locația aflată pe strada Carmen Sylva nr. 43.

În ceea ce privește preluarea entităților comerciale survenite în urma sucombării proprietarului, în cele mai multe cazuri gestionarea firmelor a fost preluată de către văduvă. În acest context, o evidențiem pe Ioana Wallner, ce a preluat gestionarea activităților comerciale aferente firmei înființate de către soțul Aloisiu Wallner, decedat la 16 septembrie 1945.

Un factor esențial pentru succesul în afaceri îl constituia gradul de

¹⁵⁷ Ladislau Andrei Philipp, născut la 11 martie 1905 în Reșița, de religie mozaică, absolvent al Liceului Confesional Israelit din Timișoara (Ibid., dosar nr. 174/1935, f. 70).

școlarizare al antreprenoarelor. Chiar dacă nivelul studiilor în rândul femeilor de afaceri era mai redus decât în rândul bărbaților, totuși este de evidențiat faptul că Felicia Pop era absolventă a Facultății de Farmacie din București, primind la 20 decembrie 1935 dreptul de liberă practică în domeniul farmaceutic. De asemenea, pentru comparație, ținem să precizăm că din cadrul comercianților de gen masculin, Petru Gârlișteanu deținea licență de studii dobândită la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, secția Industrială.¹⁵⁸

Chiar dacă implicarea feminină în sfera comercială a contribuit semnificativ la dezvoltarea mediului de afaceri, totuși componenta determinantă rămânea cea masculină. Promotori de noi idei antreprenoriale, deținători de resurse financiare suficiente pentru o susținere durabilă în timp a afacerilor, întreprinzătorii reșițeni au dominat, indubitabil, sectorul economico-comercial din arealul Banatului Montan.

Printre comercianții de marcă de sex bărbătesc ai Reșiței interbelice îl regăsim pe Petru Iacob, vicepreședinte al Comisiunii de Apel pentru Impunerea Taxelor Comunale din Reșița¹⁵⁹, frații Iosif și Filip Deutsch, deținătorii tipografiei și librăriei *Frații Deutsch*¹⁶⁰ și frații Francisc și Carol Bayer, cu firma *Frații Bayer* care și-au ridicat capitalul firmei de la 1.110.058 lei în 1938 la 23.245.624 lei în 1947.¹⁶¹

Crearea tipului de femeie independentă, rezultat al mișcării de emancipare feminină, și-a regăsit ecoul și în cadrul procesului de modernizare a României, acest fapt fiind ilustrat îndeosebi prin detașarea de cutumele tradiționalismului. Noua conjunctură de după prima conflagrație mondială a fost favorabilă femeilor active care, beneficiind în special de recunoașterea legitimității în societate, au reușit din ce în ce mai mult să-și îndrepte atenția spre propriile năzuințe.

WOMEN ENTREPRENEURS IN REȘITA DURING THE INTERWAR PERIOD

Abstract

The new conjuncture after World War I favored the active women who ever succeeded to turn their attention to their own aspirations as benefiting from their social legitimacy.

¹⁵⁸ Ibid., dosar nr. 37/1941, f. 4, 13.

¹⁵⁹ Ibid., *Primăria orașului Reșița 1916–1950*, nr. inv. 48, dosar nr. 2/1935, f. 39; dosar nr. 5/1936, f. 7–8.

¹⁶⁰ Ibid., *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 345/1931–1950, f. 5.

¹⁶¹ Ibid., dosar nr. 35/1938, f. 48.

Even if undoubtedly the male side dominated the entrepreneurial class, the women entrepreneurs had at the time a specific part within the trading field in the Mountainous Banat.

Those women succeeded to take part to the local trade life during the interwar period, either by creating their own business, by association with a third party, or by directly inheriting the parents or their deceased husbands' business.

Noticeably is so Ecaterina Ackerman who started in April 1, 1937, with a capital of 120,000 lei, a mixed goods company, to touch in March 26, 1947, a stock of trade of 13,283,407 lei, the moment the company was taken over by her son, Mihai Ackerman.

Ludmila Bloch was also considered among the most experienced women entrepreneurs in Reșița; she had started a sole proprietorship in June 28, 1898, for goods trading, and canceled it in March 1, 1936 to open a new company, L. Bloch, in association with Adalbert Bloch. That one was disbanded in April 26, 1949.

Peace in interwar period brought essential changes in the female society leading to woman's fight for liberty, given the improved economic conditions, the social status equivalent to the male one, the rights to take part in political life and activate in the trade field.

ANEXA I

*Băcănie coloniale Mircea Lucreția*¹⁶²

¹⁶² SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 194/M, f. 37.

ANEXA II

*Băcănia Weitzen Rozalia*¹⁶³

¹⁶³ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 35/1938, f. 29.

ANEXA III

Văduva Ecaterina Ackerman¹⁶⁴

¹⁶⁴ SJTAN, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931–1948*, nr. inv. 1546, dosar nr. 45/A, f. 20.

ANEXA IV

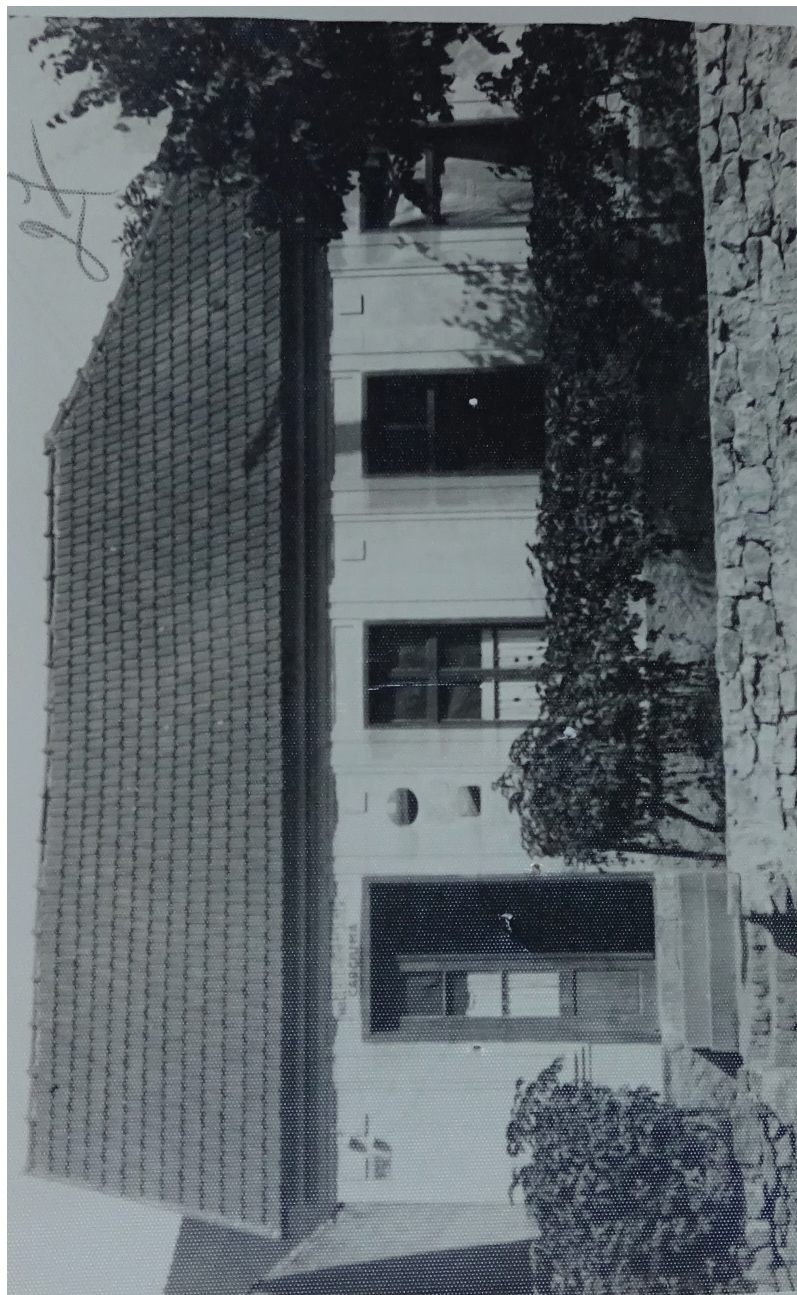
Tabel cu personalul feminin din restaurantul Wallner Aloisiu din 1936¹⁶⁵

Numele și prenumele	Starea civilă			Numele / clasificarea localului	Salariul / lună
	căsătorită	necăsătorită	văduvă		
Retea Mimiș		da		Restaurant Wallner Alois, clasa II	500 lei
Retea Tili		da		Restaurant Wallner Alois, clasa II	300 lei
Havatil Sari		da		Restaurant Wallner Alois, clasa II	200 lei
Varga Ghizela			da	Restaurant Wallner Alois, clasa II	300 lei

¹⁶⁵ SIANCS, Comisariatul de Poliție Reșița 1928–1948, nr. inv. 103, dosar nr. 57/1936, f. 391–394.

ANEXA V

Cârciuma văduva Ecaterina Fischer¹⁶⁶

¹⁶⁶ SJTAN, Camera de comerț și industrie Lugoj. Firme individuale 1931-1948, nr. inv. 1546, dosar nr. 4/F, f. 27.

ANEXA VI

*Maria Reghina Niederkorn*¹⁶⁷

---

¹⁶⁷ SJANCS, *Camera de comerț și industrie Lugoj. Oficiul Oravița 1930–1950*, nr. inv. 181, dosar nr. 358/1942, f. 10.